

СТРЕС И ЭМОЦИОНАЛНИ ПРОБЛЕМИ СТАНОВНИШТВА СРБИЈЕ

Маријола Обрадовић¹, Александар Тимотић², Милутин Обрадовић³, Катарина Васиљевић Пантелић⁴, Љиљана Лештарић⁵

STRESS AND EMOTIONAL PROBLEMS OF SERBIAN POPULATION

Marijola Obradović, Aleksandar Timotić, Milutin Obradović, Katarina Vasiljević Pantelić, Ljiljana Leštarić

Сажетак

Поремећаји менталног здравља представљају веома значајан медицински проблем, нарочито у периодима друштвене кризе, економске нестабилности и опасности од ратних сукоба.

Циљ рада је да се сагледају емоционални проблеми становника Србије у време друштвене кризе и транзиције.

У том циљу су анализирани подаци анкетног истраживања Института за јавно здравље Србије.

Резултати су показали да је становништво Србије веома изложено стресу – 18% школске деце и око 44% одраслог становништва, и то знатно више из градских насеља, жене, средовечни, образованији, имућнији становници. Овакав стрес је условио да 16,5% школске деце и 28,1% одраслих има емоционалне проблеме, у знатно већем проценту Војвођани, из градских насеља, женско, средовечно, образованије и имућније становништво. Ови поремећаји су изазвали поремећаје социјалних односа код 11,7% становника. Емоционалне проблеме је имало 60% жена и 40% мушкараца, што је имало као последицу смањење радног учинка и промене психичког статуса, тако да се само 21,3% осећало смирено, 16,6% срећно и 11,6% пуно елана. Остали су били нервозни – 9,1% потишени 7,6% тужни 8,3% исцрпљени и уморни 14,5%. Жене су се знатно лошије осећале него мушкарици.

Кључне речи: стрес, емоционални проблеми, социјални односи.

Summary

Mental health disorders are a major health problem, especially in periods of social crisis, economic instability and the threat of war.

The aim is to consider the emotional problems of Serbian citizens in time of social crisis and transition.

For this purpose they analyzed the data of a survey of the Institute of Public Health of Serbia.

The results showed that the population of Serbia is very exposed to stress - 18% of school children and about 44% of the adult population, and significantly more in urban settlements, women, middle aged, more educated, wealthier residents. This stress is caused to 16.5% of school children and 28.1% of adults have emotional problems, a much higher percentage of Vojvodina, urban settlements, female, middle aged, more educated and wealthier population. These disorders are caused disruption of social relationships in 11.7% of the population. Emotional problems, had 60% women and 40% of men, which resulted in the reduction of work performance and mental status changes, so that only 21.3% felt calm, happy 16.6% and 11.6% full of vigor. Others were nervous - 9.1% depressed by 7.6%, 8.3% sad, tired and exhausted 14.5%. Women have felt much worse than men.

Key words: stress, emotional problems, social relations.

1 Мр сц. мед. др Маријола Обрадовић, Завод за здравствену заштиту радника „Железнице Србије“, Београд.

2 Мр сц. Александар Тимотић, Каритас, Беч.

3 Др сц. Милутин Обрадовић, приватник, Београд.

4 Др Катарина Васиљевић Пантелић, Дом здравља Уб.

5 Др Љиљана Лештарић, Дом здравља Уб.

УВОД

Поремећаји менталног здравља представљају веома значајан социјално-медицински проблем. Социјално-медицински значај произилази из више чинилаца:

- етиологија им још увек није у довољној мери разјашњена;
- њихова велика распрострањеност са трендом пораста, нарочито у развијеним срединама;
- погађа све узрасте, а обољевање радно активног становништва повлачи и социјално-економске последице;
- за разлику од соматских болести, често долази до губитка смисла и квалитета живота утолико више уколико болест наступи у ранијем периоду живота;
- лечење менталних поремећаја је скупо и недовољно ефикасно, тако да је потребно ангажовати бројне службе које чине значајан удео ванболничких и болничких капацитета.

Ментални поремећаји имају свој природни ток који још увек није сасвим разјашњен, пролазећи кроз период препатогенезе и патогенезе. Чак и код постојања јасне, директне везе између патогених агенаса и морбидне последице, потребни су и додатни услови да се болест манифестује у свом типичном облику. Такође, могућности интеракције појединих агенаса су јако велике.

Фактори ризика за појаву менталних поремећаја могу се груписати у факторе дефинисане етиологије и недовољно или факултативно дефинисане факторе.

Фактори дефинисане етиологије су:

- хемијски фактори: тровање оловом, арсеном, фосфором, бакром, литијумом; дејство халуциногених дрога; позната је веза јода и кретенизма; дејство отрова змије, паукова, гљива, итд;
- нутритивни фактори: квантитативно и квалитативно; ту су и психолошки проблеми везани за вишак или мањак тежине, као и сложена проблематика конзумирања алкохолних пића;
- органске болести могу бити од утицаја на психичко здравље (посебно болести централног нервног система); изучаване су психичке реакције код туберкулозе, малигних тумора, дијабетеса, итд.

Истраживања психосоматске медицине потврђују значајну повезаност физичких и психичких збивања.

Недовољно дефинисани и факултативно патогени фактори су: наслеђе, васпитање и образовање, утицај породице, социо-културне релације и особине околине.

Оптимални развој личности може бити ометен у периодима друштвене кризе, економске нестабилности, несигурности и опасности од ратних сукоба. Истраживања оваквог типа спровођена су у развијеним земљама у којима кризе и рецесије имају пролазни карактер. Као показатељ кризе у Бренеровим истраживањима редовно се појављују пораст стопе самоубиства, стопе пријема у душевне болнице и повећани степен друштвено неприхватљивог понашања, праћеног повећањем броја кривичних дела.

ЦИЉ И МЕТОД РАДА

Основни циљ рада је да се изуче и сагледају емоционални проблеми становништва Србије у време транзиције и друштвене кризе када су ментални поремећаји најизраженији. Ментални проблеми су сагледани по територијалним деловима Србије, типу насеља, полу и узрасту, образовању и имовинском стању.

Реализујући циљ рада, извршена је анализа података обимног анкетног истраживања које је у два наврата (2000. и 2006. године) извршио Институт за јавно здравље Србије.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Изложеност стресу становништва Србије је веома висока (табела 1). Тако је стресу изложено 18% школске деце и око 44% одраслог становништва. Ова изложеност је знатно већа у Војводини, у градским насељима, те код жена, средовечног узраста, образованијег и имућнијег становништва.

Због стреса 16,5% школске деце и 28,1% одраслог становништва су имали емоционалне проблеме у задњих месец дана, више у Војводини, код градског, женског, средовечног, образованијег и имућнијег становништва.

Ментални поремећаји су узроковали поремећаје социјалних односа код 11,7% одраслих становника Србије. Ти поремећаји су израженији код

градског, женског, старијег, мање образованог и сиромашнијег становништва.

Погледајмо ове податке детаљније и конкретније кроз неколико наредних табела.

Према подацима табеле 2, добре односе са оба родитеља има релативно мали број школске деце – са оцем 71,9%, а мајком 89,9%. Скоро 4% нема

на кога да се ослони.

Емоционалне проблеме је имало око 60% жена и 40% мушкараца, а ти проблеми опадају са узрастом (табела 3).

Емоционални проблеми су били таквог интензитета да су становници једно време морали да скрате дужину рада, односно активности (21,7%),

Табела 1. Изложеност стресу становништва Србије.

Показатељи		Били под стресом задњих месец дана		Емоционални проблем задњих месец дана		Просечна вредност скова емоционалног дистреса		Емоционални проблеми и социјални односи
		школска деца	одрасли	школска деца	одрасли	школска деца	одрасли	
Територија	Београд	17,0	44,6	17,4	30,7	57,8	62,0	11,7
	Војводина	21,5	47,5	20,3	21,6	54,5	55,0	12,8
	Ц. Србија	16,2	41,3	14,3	25,7	54,4	54,7	11,4
	Србија	18,0	43,9	16,5	28,1	55,2	56,4	11,7
Тип насеља	градски	20,0	47,1	18,6	30,1	55,8	57,0	12,4
	остали	15,3	39,7	13,7	25,5	54,3	55,5	10,7
Пол	мушки	14,7	38,5	13,2	22,2	56,5	57,9	9,3
	женски	21,1	49,8	19,7	34,7	53,7	54,7	14,3
Добне групе	7 до 11	7,0	-	8,8	-	61,0	-	-
	12 до 14	14,2	-	16,9	-	58,9	-	-
	15 до 19	30,5	-	23,3	-	57,0	-	-
	20 до 34	-	41,8	-	25,2	-	60,0	9,5
	35 до 44	-	47,8	-	29,5	-	57,8	11,3
	45 до 54	-	48,3	-	31,7	-	55,6	13,9
	55 до 64	-	45,3	-	30,5	-	54,6	12,2
	65 до 74	-	40,0	-	25,7	-	54,0	11,4
	75 и више	-	37,6	-	25,9	-	52,6	13,6
Образовање	основно	-	42,2	-	28,2	-	52,7	14,1
	средње	-	43,7	-	27,4	-	58,3	10,1
	високо	-	48,7	-	30,1	-	58,9	11,1
Имовинско стање	најсиромашнији	15,8	40,8	16,5	27,9	54,0	52,5	13,1
	најбогатији	19,6	47,8	19,0	28,8	55,2	60,0	10,2

Табела 2. Односи са родитељима и социјална подршка.

Показатељи		Анкетирано школске деце	Лако разговарају са родитељем		Позитивна улога школе	Немају никога на ког могу да рачунају
			Оцем	Мајком		
Територија	Београд	478	68,2	87,7	37,9	2,7
	Војводина	651	71,1	91,3	41,9	3,3
	Ц. Србија	1234	74,7	89,7	53,1	4,0
	Србија	2362	71,9	89,9	46,9	3,7
Тип насеља	градски	1375	71,3	90,1	42,9	3,9
	остали	986	72,9	89,7	52,6	3,5
Пол	мушки	1144	78,1	88,2	43,3	3,8
	женски	1217	66,1	91,6	50,4	3,6
Узраст	07 до 11	943	79,4	93,9	59,1	3,2
	12 до 14	709	70,2	91,3	40,4	3,4
	15 до 19	710	66,4	89,4	37,3	4,4
Имовинско стање	најсиромашнији	383	64,5	84,2	49,8	5,2
	најимућнији	477	72,2	93,4	44,1	3,9

Табела 3. Емоционални проблеми у задњих месец дана.

Пол и узраст	Број анкетираних			% анкетираних		
	да	не	свега	да	не	свега
20 до 64	3951	5087	9038	81,0	79,6	80,2
65 до 69	388	508	896	8,0	7,9	7,9
70 до 74	304	404	708	6,2	6,3	6,3
75 и више	235	393	628	4,8	6,2	5,6
мушко	1961	3344	5305	40,2	52,3	47,1
женско	2917	3048	5965	59,8	47,7	62,9
УКУПНО	4878	6392	11270	100,0	100,0	100,0

мање су радили него што су желели (42,6%) и нису радили пажљиво као обично (35,7%). У односу на пол разлике нису изражене, а интензитет емоционалних проблема углавном опада са узрастом (табела 4).

Емоционални проблеми су значајно утицали на односе са породицом, пријатељима, комшијама и друштвом, и то веома у 9%, изузетно у 4,2%, умерено у 28,4% и незнатно у 31,8%, а само код 26,6% нису утицали нимало (табела 5). Са узрастом тај утицај опада.

У табели 6. приказани су подаци о оцени свог психичког расположења у последњем месецу од стране испитаника.

Према подацима табеле 6. у последњих месец дана испитаници су оценили своје психичко рас-

положење на следећи начин:

- 11,6% су стално били пуни полета, а 12,1% само понекад;
- 9,1% су стално били нервозни, а 12,7% понекад;
- 7,6% су стално били потиштени, а 9,4% само понекад;
- смирено се осећало стално 21,3%, а повремено 12,7%;
- тужно је било 8,3% стално и 12% повремено;
- исцрпљено се осећало стално 11%, а повремено 13%;
- стално је било срећно 16,6%, а повремено 13,7%;
- уморно се осећало стално 14,5%, а понекад 14,4%.

Табела 4. Интензитет емоционалних проблема (%).

Интензитет	мушко	женско	свега	20 до 64	65 до 69	70 до 74	75 и више
Смањили активност	22,2	21,3	21,7	21,1	25,3	23,3	22,8
Мање урадили него што су желели	43,0	42,4	42,6	43,4	40,3	39,6	37,6
Нису радили пажљиво	34,8	36,3	35,7	35,5	34,4	37,1	39,6
УКУПНО	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Табела 5. Емоционални проблеми и социјални односи старијих лица.

Утицај на однос	Број анкетираних				% анкетираних			
	65 до 69	70 до 74	75 и више	свега	65 до 69	70 до 74	75 и више	Свега
Нимало	100	85	60	245	26,1	28,0	25,4	26,6
Незнатно	114	110	69	293	29,7	36,3	29,4	31,8
Умерено	118	75	69	262	30,7	24,8	29,4	28,4
Веома	37	24	22	83	9,6	7,9	9,4	9,0
Изузетно	15	9	15	39	3,9	3,0	6,4	4,2
УКУПНО	384	303	235	922	100,0	100,0	100,0	100,0

Као што се види, највећи број се осећао смире-
но (21,3%), а затим срећно (16,6%), стално уморно
осећало се 14,5%, исцрпљено око 11%, и пуно

елана око 11,5%. Срећно, пуни елана и смирено у
знатно већем проценту су се осећали мушкарци, а
лоше су се у већем проценту осећале жене.

Табела 6. Психичко осећање у задњих месец дана (%).

Осећања	Време	Пол			Добне групе			
		Мушко	Женско	Свега	20 до 64	65 до 69	70 до 74	75 и више
Пуни полета	Стално	14,1	19,5	11,6	12,8	8,0	7,7	6,6
	Понекад	12,7	11,6	12,1	12,6	10,7	10,1	8,9
	Никад	11,1	17,8	14,4	12,0	21,0	23,0	26,3
Веома нервозни	Стално	7,8	10,3	9,1	8,7	10,7	11,3	9,1
	Понекад	12,7	12,8	12,7	12,8	12,4	12,9	12,3
	Никад	14,6	13,1	13,9	13,9	14,0	12,5	14,9
Потиштени	Стално	6,3	8,6	7,6	6,8	9,6	10,3	10,7
	Понекад	8,8	9,8	9,4	9,1	10,3	10,9	10,6
	Никад	26,7	24,8	25,8	27,4	21,2	18,4	18,7
Смирени	Стално	25,8	17,5	21,3	22,4	16,8	17,2	19,0
	Понекад	12,6	12,9	12,7	12,7	13,3	12,9	13,0
	Никад	5,3	7,7	6,4	6,1	7,4	8,3	7,3
Тужни	Стално	6,2	10,1	8,3	7,5	10,7	11,3	12,0
	Понекад	11,4	12,5	12,0	11,8	12,7	12,4	12,9
	Никад	18,9	14,3	16,7	17,7	13,0	13,5	11,6
Исцрпљени	Стално	9,3	12,4	11,0	10,3	13,4	13,7	13,1
	Понекад	13,1	12,9	13,0	13,0	12,7	12,7	13,9
	Никад	12,5	10,9	11,7	12,1	11,2	11,1	8,3
Срећни	Стално	17,8	15,5	16,6	17,9	13,6	11,0	11,0
	Понекад	14,0	13,4	13,7	13,6	13,7	14,1	14,1
	Никад	5,1	7,0	6,0	5,4	7,9	8,5	8,8
Уморни	Стално	12,7	16,6	14,5	13,6	17,2	17,5	18,5
	Понекад	14,7	14,1	14,4	14,4	14,2	14,0	14,3
	Никад	5,8	4,4	5,1	5,3	4,3	4,7	4,1

ЗАКЉУЧАК

Становници Србије су веома изложени стресу – 18% школске деце и око 44% одраслог становништва, и то знатно више из градских насеља, жене, средовечни, образовани и имућнији становници. Оваква стресна ситуација довела је до тога да 16,5% школске деце и 28,1% одраслог становништва Србије има емоционалне проблеме, и то у већем проценту становници Војводине, градских насеља, жене, средовечно, образованије и имућније становништво.

Ментални поремећаји су узроковали поремећаје социјалних односа код 11,7% одраслог становништва, и то више код градског, женског, старијег, необразованијег и сиромашнијег становништва.

Емоционалне проблеме је имало 60% жена и 40% мушкараца. Ти поремећаји су имали као последицу смањење радног учинка и промене психичког статуса. Тако се само 21,3% осећало смирено, 16,6% срећно и 11,6% пуно полета. Остали су били нервозни (9,1%), потиштени (7,6%), тужни (8,3%), исцрпљени (11%), уморни (14,5%), итд. Знатно лошије су се осећале жене него мушкарци.

Литература

1. WHO: 8-th on the World Health Situation. WHO, Geneva, 1993.
2. Шимић М, Бартолић А, Примарна здравствена заштита. Завод за организацију и економику здравства, Загреб – Пазин, 1985.
3. Тимотић Б, Јањић М, Примарна здравствена заштита. Elit medica, Београд, 2004.
4. Тимотић Б. и сарадници, Социјална медицина. Веларта, Београд, 2000.

Контакт: Др Катарина Васиљевић Пантелић, Дом здравља Уб.